

บทที่ 1

บทนำและวัตถุประสงค์

ปัญหาการเสื่อมโทรมคุณภาพดินในเขตพื้นที่สูงมีมากขึ้นในปัจจุบัน โดยมีสาเหตุหลักเกี่ยวกับการใช้ที่ดินผิดประเภท การบุกรุกใช้พื้นที่ป่าธรรมชาติมาทำเป็นพื้นที่การเกษตร ทำให้เร่งการสูญเสียหน้าดินอย่างรวดเร็วและปริมาณมาก ทำให้สูญเสียธาตุอาหารต่างๆ ในดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งไนโตรเจน (N) ฟอสฟอรัส (P) โพแทสเซียม (K) และธาตุอาหารจุลธาตุชนิดต่างๆ (พรพรรณ และสุชีลา, 2542) นอกจากนั้นการใช้ที่ดินและทรัพยากรดินมาเป็นระยะเวลานานๆ โดยขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการดินที่เหมาะสมกับธรรมชาติและสมบัติดินบนเขตพื้นที่สูง ซึ่งเป็นทรัพยากรดินที่มีลักษณะการเกิดแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และสภาพภูมิอากาศ แต่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตทางการเกษตรให้ได้ปริมาณมากๆ ปราศจากการเพิ่มเติมอินทรีย์วัตถุและธาตุอาหารอย่างเหมาะสมให้กับทรัพยากรดิน ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ซึ่งเป็นอีกสาเหตุทำให้ทรัพยากรดินเสื่อมโทรมลง และนอกจากนี้ในพื้นที่เกษตรกรรมหลักของสถานีเกษตรหลวงและศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ได้มีวิธีการจัดการทรัพยากรดินและธาตุอาหารพืชบางชนิดมากเกินไปจนมีธาตุอาหารตกค้างในดินปริมาณมาก และสมบัติดินมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น ดินมีสภาพกรดหรือสภาพด่างมากขึ้น โครงสร้างดินเปลี่ยนไป ระบบดินเกิดสภาวะปฏิปักษ์ของธาตุอาหารพืช ทำให้ธาตุอาหารพืชบางชนิดไม่เป็นประโยชน์กับพืชที่ปลูก พงนิย (2545) รายงานว่าพื้นที่เกษตรกรรมหลักของสถานีวิจัยโครงการหลวงและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหลายแห่งมีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสและโพแทสเซียมที่เป็นประโยชน์ในปริมาณสูงมาก เนื่องจากใส่ปุ๋ยเคมีติดต่อกันมาและดินส่วนใหญ่ขาดธาตุอาหารรองและจุลธาตุพวก แคลเซียม โบรอน และสังกะสี

ในดินทั่วไประบบการดูดซับธาตุอาหารขึ้นอยู่กับสถานะของอนุภาคขนาดดินเหนียวและอินทรีย์วัตถุ แต่จากสภาพแวดล้อมการกำเนิดของดินบนเขตพื้นที่สูงซึ่งมีอุณหภูมิและความชื้นค่อนข้างสูงในช่วงฤดูแล้ง แต่มีอุณหภูมิต่ำในช่วงฤดูหนาว ทำให้อินทรีย์วัตถุและหิน-แร่ชนิดต่างๆ มีการสลายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลต่อความสามารถการดูดซับธาตุอาหารและความเป็นประโยชน์ของธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช โดยมักมีประสิทธิภาพการดูดซับต่ำถึงแม้จะมีปริมาณอินทรีย์วัตถุสูง (เอิบ, 2533; พัฒนา และคณะ 2549) ระบบการดูดซับธาตุอาหารของดินนี้จึงขึ้นอยู่กับอนุภาคขนาดดินเหนียวเป็นหลัก งานวิจัยจำนวนมากพบว่าดินในเขตพื้นที่สูงของประเทศไทยมีแร่ขนาดอนุภาคดินเหนียวส่วนใหญ่เป็นแร่เคโอลิไนต์ แร่กิบไซต์ และแร่เหล็กออกไซด์ (สุนันท์และเล็ก, 2530; นิวัติ, 2548; Herrmann *et al.*, 2007) กลุ่มแร่ดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อสมบัติเคมีและฟิสิกส์ของดิน ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนไอออนแตกต่างจากกลุ่มแร่ดินเหนียวประเภทอื่น ดินมักมีประจุผันแปรตามค่าพีเอช ปกติแล้วแร่กลุ่มนี้

จะแสดงประจุลบเมื่อค่า Point of Zero Charge (PZC) ที่พีเอชสูงกว่า 7 แต่ดินในเขตพื้นที่สูงส่วนใหญ่มีค่าพีเอชดินต่ำกว่า 7 (พจนีย์, 2545) ทำให้ดินแสดงประจุเป็นบวกและสามารถดูดซับประจุลบได้ ดินจึงมักมีค่าความจุแลกเปลี่ยนแคตไอออนต่ำ (CEC ต่ำ) และความจุแลกเปลี่ยนแอนไอออนสูง (AEC สูง) แร่กลุ่มนี้ยังมีบทบาทต่อการเกิดโครงสร้างเป็นเม็ดดินรูปแบบและขนาดต่างๆ โดยดินที่มีปริมาณเหล็กสูงมีปริมาณมากทำให้เกิดโครงสร้างดินเป็นแบบเม็ดก้อนกลมที่แข็งแรงได้เนื่องจากเหล็กทำหน้าที่เป็นสารเชื่อมให้อนุภาคดินเหนียวเกาะรวมกัน (Trakoonyingcharoen *et al.*, 2006) นอกจากนี้สมบัติทางด้านแร่วิทยายังสามารถใช้จัดจำแนกหน่วยดินอ้างอิงตามหลักการจัดจำแนกได้และสามารถใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการใช้การจัดการดิน

การจัดการดินโดยการเข้าใจธรรมชาติของดินและการมีข้อมูลดินครบทุกด้านอย่างละเอียด จะช่วยทำให้มีการวางแผนระบบการปลูกพืช การจัดการปุ๋ยที่เหมาะสม รวมทั้งการเกษตรกรรมในระดับแปลงมีความถูกต้องมากขึ้น และสัมพันธ์กับสมบัติดินอย่างแท้จริง อันเป็นผลนำไปสู่การเพาะปลูกพืชบนเขตพื้นที่สูงได้ผลผลิตทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพที่สูงมากขึ้น รวมทั้งสามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรดินในเขตพื้นที่สูงได้อย่างยั่งยืน

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย:

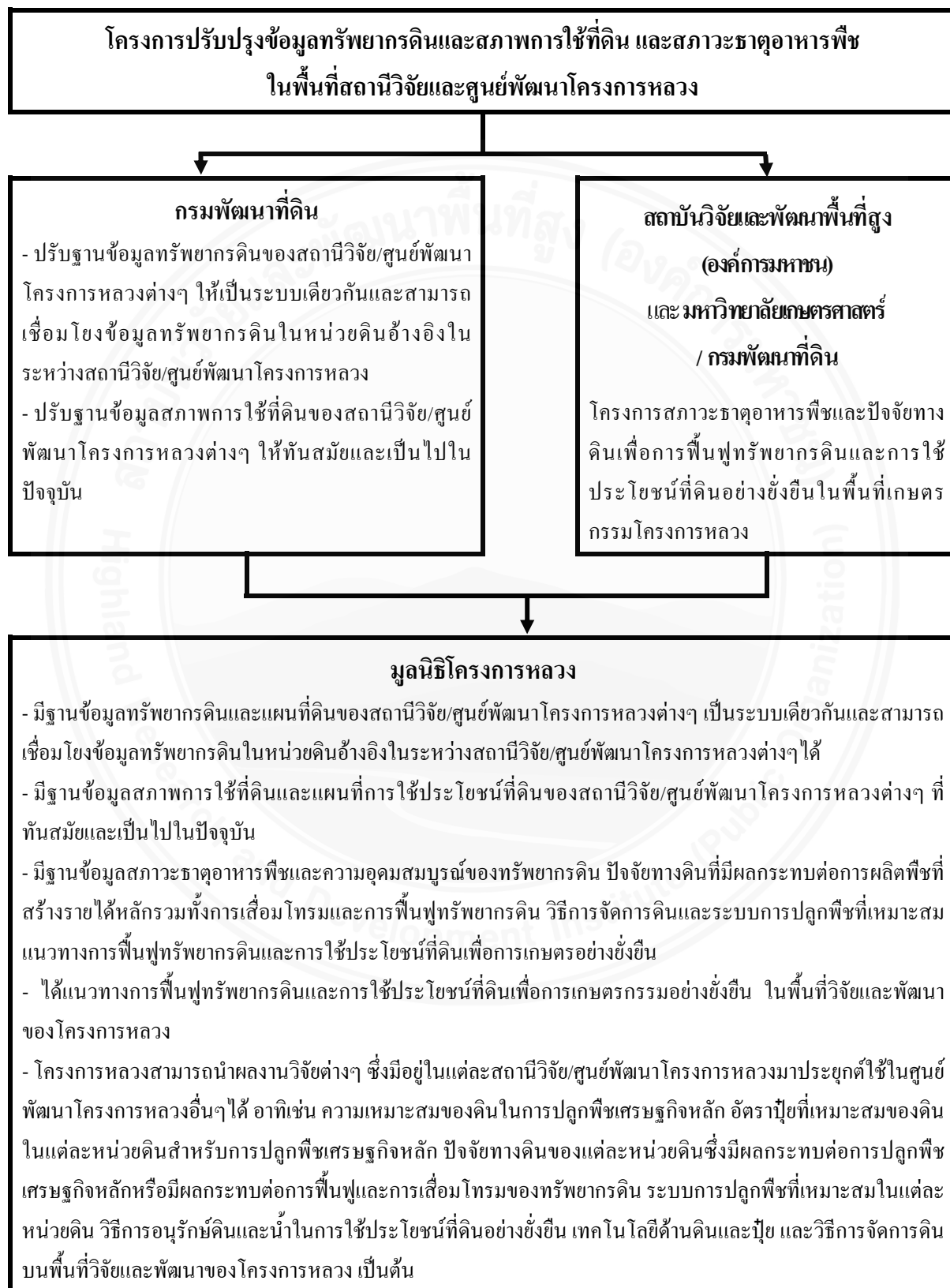
ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเขตพื้นที่เกษตรกรรมบนพื้นที่สูงซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของมูลนิธิโครงการหลวง ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องสภาวะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนค่อนข้างน้อยมาก และฐานข้อมูลทรัพยากรดินยังมีข้อมูลไม่ครบถ้วน เนื่องจากทรัพยากรดินที่พบอยู่ในพื้นที่สถานีเกษตรหลวงและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีความหลากหลายของชนิดดิน-แร่-วัตถุต้นกำเนิดดิน และสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการกำเนิดดิน จึงทำให้ยังไม่มีการศึกษาและวินิจฉัยความสัมพันธ์ของชนิดดินในแต่ละพื้นที่เกษตรกรรมที่อยู่ภายใต้การดูแลของมูลนิธิโครงการหลวง อันเป็นผลให้ไม่สามารถนำผลงานวิจัยต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในแต่ละพื้นที่เกษตรกรรม มาประยุกต์และถ่ายทอดองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอื่นๆ ต่อไปได้ จากการสังเกตของนักวิชาการด้านต่างๆ พบว่าผลผลิตพืชผักที่ได้มาตรฐานดีและเคยมีปริมาณอยู่สูงถึงร้อยละ 50-70 ของผลผลิตทั้งหมดนั้น ในปัจจุบันนี้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น และคุณภาพผลผลิตพืชผักมีการลดลงไปในทางเดียวกับการเสื่อมลงของคุณภาพดิน (ฝ่ายวิจัยมูลนิธิโครงการหลวง, 2545) ในการแก้ไขปัญหาการเสื่อมโทรมของดินและการฟื้นฟูทรัพยากรดินอย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งแนวทางที่เหมาะสมในการจัดระบบการปลูกพืชบนเขตพื้นที่สูง ซึ่งต้องเน้นการดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ-ดิน-น้ำ-ป่าไม้เป็นสำคัญ และเกษตรกรรมบนพื้นที่สูงจำเป็นต้องอาศัยพื้นที่ดินเดิมในการผลิตพืชชนิดต่างๆต่อไปนั้น ข้อมูลทรัพยากรดินเกี่ยวกับธาตุอาหารพืช ปัจจัยทางดินและรูปแบบการใช้ที่ดินในแต่ละพื้นที่เกษตรกรรมของโครงการหลวง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการ

ดำเนินการฟื้นฟูทรัพยากรดินบนเขตพื้นที่สูงและการใช้ประโยชน์ที่ดินบนเขตพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

สืบเนื่องจากมูลนิธิโครงการหลวงได้ส่งเสริมให้มีการเพาะปลูกและการผลิตพืชชนิดต่างๆ บนพื้นที่สูงมาเป็นเวลานาน โดยเกษตรกรบนที่สูงจะมีพื้นที่จำกัดและนิยมปลูกพืชชนิดเดียวกันซ้ำที่เดิมอย่างต่อเนื่อง และเกษตรกรส่วนใหญ่มีการใช้ปุ๋ยเคมีทำให้ธาตุอาหารหลักในอัตราสูงเป็นระยะเวลานาน นอกจากนี้ทรัพยากรดินที่พบอยู่ในเขตที่สูงยังเป็นกลุ่มดินที่มีชนิดแร่ดินเหนียวกิจกรรมต่ำ (low activity clays) จึงอาจเป็นผลให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความสมดุลของธาตุอาหารพืชในดิน และการขาดธาตุอาหารรองรวมทั้งจุลินทรีย์ได้ง่าย การขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตที่สูงอย่างถูกต้องและเหมาะสม จึงก่อให้เกิดการเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินอย่างรุนแรงหลังจากการใช้มาเป็นเวลานาน และเกิดการเสื่อมโทรมลงของสมบัติทางเคมี สมบัติทางฟิสิกส์ สมบัติชีวภาพ ทำให้ธาตุอาหารพืชของดินลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อสถานะความอุดมสมบูรณ์ของดิน ระบบการปลูกพืช คุณภาพและปริมาณของผลผลิตพืช การพัฒนาระบบเกษตรกรรม ตลอดจนวิธีการดำรงชีพของเกษตรกรบนพื้นที่สูง จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดินอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

ดังนั้นในปีงบประมาณพ.ศ.2552 มูลนิธิโครงการหลวงได้ร่วมกับกรมพัฒนาที่ดิน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดำเนินงานโครงการปรับปรุงข้อมูลทรัพยากรดินและสภาพการใช้ที่ดิน และโครงการวิจัยสภาวะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกษตรกรรมโครงการหลวง จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง สถานีเกษตรหลวงปางดะ และศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 6 แห่ง คือ แก่น้อย หนองเขียว ขุนวาง หุ่นหลวง แม่แฮ แม่สะป๊อก และปีงบประมาณ พ.ศ. 2553-2554 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง กรมพัฒนาที่ดิน และมูลนิธิโครงการหลวง ร่วมให้การสนับสนุนการทำวิจัยต่อเนื่องในพื้นที่โครงการหลวงอีก 20 แห่ง ได้แก่ สถานีเกษตรหลวงอินทนนท์ สถานีวิจัยโครงการหลวงแม่หลอด และศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 18 แห่ง คือ หมอกจำผ่ม หนองหอย ห้วยเสี้ยว แม่สาใหม่ แม่พะ หุ่นเริง หุ่นเรา พระบาทห้วยต้ม วัดจันทร์ ม่อนเงาะ ห้วยส้มป่อย ขุนแปะ ห้วยลึก ดินดก ป่าเมี่ยง แม่ทาเหนือ ห้วยน้ำริน และห้วยโป่ง รวมพื้นที่สถานี/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษาแล้วเสร็จ 28 แห่ง เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมพื้นที่โครงการหลวงทั้งหมด 38 แห่ง ในปีงบประมาณ พ.ศ.2555 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงได้ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยอีก 6 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโง๊ะ ห้วยแล้ง ผาตั้ง ห้วยน้ำขุ่น ปังค่า แม่ปุนหลวง และมูลนิธิโครงการหลวงให้ทุนสนับสนุนการวิจัยอีก 4 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โถ ปางอุ๋ง แม่สะเรียง และแม่ลาน้อย รวมเป็น 10 ศูนย์/สถานี

โครงการปรับปรุงข้อมูลทรัพยากรดินและสภาพการใช้ที่ดิน และโครงการวิจัยสภาวะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนในพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย:

1. ศึกษาสมบัติดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
2. ศึกษาสถานะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชที่สร้างรายได้หลักของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
3. ศึกษาความสัมพันธ์ของชนิดดิน /หน่วยดินกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
4. ศึกษาการจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในทรัพยากรดินที่มีแร่ดินเหนียว กิจกรรมค้ำเป็นองค์ประกอบหลัก
5. ศึกษาแนวทางฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
6. จัดทำฐานข้อมูลดินในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

ขอบเขตโครงการวิจัย:

ศึกษาสภาวะธาตุอาหารพืช และปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการผลิต คุณภาพผลผลิต การเสื่อมโทรมของดิน การฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง จำนวน 6 ศูนย์ ตามชนิดวัตถุดิบกำเนิดดิน ระบบการปลูกพืชหลัก และสภาพแวดล้อมจุลภูมิอากาศที่มีความแตกต่างกัน โดยเก็บตัวอย่างดินและวิเคราะห์สมบัติของดินและปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชสร้างรายได้หลัก การฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านการเกษตร จากพื้นที่แปลงวิจัยศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และแปลงเกษตรกรรมส่งเสริมพัฒนา โดยมีพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโง๊ะ	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
2. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยแล้ง	อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
3. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงผาตั้ง	อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
4. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุน	อ.แม่สรวย จ.เชียงราย
5. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปึงค่า	อ.ปง จ.พะเยา
6. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ป๋นหลวง	อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัยของโครงการวิจัย (Research Methodology)

การดำเนินการวิจัยเป็นลำดับขั้น ดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลดิน ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน และข้อมูลสภาพแวดล้อมอื่นๆ ของสถานีวิจัยและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษา จากผลการวิจัยในอดีตที่ผ่านมาอย่างน้อย 3 ปี
- 2) เก็บตัวอย่างดินในแปลงวิจัยและแปลงเกษตรกรรมส่งเสริมพัฒนาของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษา (สะโง๊ะ ห้วยแล้ง ผาตั้ง ห้วยน้ำขุน ปึงค่า แม่ป๋นหลวง) จำนวนประมาณ 90 ตัวอย่าง (เฉลี่ย 15

ตัวอย่างต่อศูนย์/สถานี) โดยเก็บตัวอย่างดินในช่วงชั้นความลึก 0-30 เซนติเมตร 30-60 เซนติเมตร และ 90-120 เซนติเมตร (สำหรับแปลงปลูกพืชไม้ผล) ตามความหลากหลายของชนิดวัตถุต้นกำเนิด ระบบการปลูกพืชหลัก สภาพแวดล้อมจุลภูมิอากาศ และวัดพิกัดตำแหน่งจุดที่เก็บตัวอย่างดิน เพื่อใช้เป็นข้อมูลของหน่วยดินศึกษาและหน่วยดินอ้างอิงในการประยุกต์และถ่ายทอดองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อไป

3) จัดทำคำอธิบายหน้าตัดดิน แบบ Soil boring profile description ในช่วงชั้นความลึก 0-120 เซนติเมตร

4) สำรวจข้อมูลระบบการปลูกพืช และการจัดการดิน ในแปลงเกษตรกรรมที่ศึกษา โดยการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์

5) วิเคราะห์สมบัติของดิน ดังนี้

(1) สมบัติทางฟิสิกส์ ประกอบด้วย การกระจายของอนุภาคดินด้วยวิธี Pipette method ความชื้นของดินที่ระดับแรงดึง 1/3 และ 15 บรรยากาศ สภาพการนำน้ำของดินด้วยวิธี Variable head method ความหนาแน่นรวมของดินด้วยวิธี Core method ความหนาแน่นอนุภาคดิน และความคงทนของเม็ดดินด้วยวิธี Wet sieving method

(2) สมบัติทางเคมีและธาตุอาหารพืช ประกอบด้วย ค่าปฏิกิริยาดินด้วยวิธี soil solution 1:1 ในน้ำ H_2O และใน 1 N KCl ปริมาณอินทรีย์วัตถุในดินด้วยวิธี Walkley-Black method ปริมาณธาตุหลัก ได้แก่ Available phosphorus ด้วยวิธี Bray II Exchangeable K, Ca, Mg, Na ด้วยวิธี NH_4OAc ปริมาณจุลธาตุ ได้แก่ ธาตุ B, Mn, Cu, Zn, Fe Al ด้วยวิธี DTPA Extraction และ AAS ความจุแลกเปลี่ยนประจุบวกของดิน (CEC) ด้วยวิธี NH_4OAc extraction

(3) สมบัติทางแร่วิทยา ได้แก่ ชนิดและปริมาณแร่ในขนาดอนุภาคดินเหนียวด้วยวิธี X-ray diffraction (XRD)

6) สังเคราะห์สภาวะธาตุอาหารพืชและสถานะความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่โครงการหลวงที่ศึกษาที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชที่สร้างรายได้หลัก

7) สังเคราะห์ปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการเสื่อมโทรมและการฟื้นฟูทรัพยากรดินในพื้นที่โครงการหลวงที่ศึกษา โดยพิจารณาจากข้อมูลการเจริญเติบโตและผลผลิตของพืชร่วมกับผลการวิเคราะห์ตัวอย่างดิน

8) สังเคราะห์ความสัมพันธ์ของชนิดดิน / หน่วยดินกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน

9) สังเคราะห์การจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในทรัพยากรดินที่มีแร่ดินเหนียวกิจกรรมต่ำเป็นองค์ประกอบหลัก

10) สังเคราะห์แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนในพื้นที่โครงการหลวงที่ศึกษา

11) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปผลการดำเนินงานโครงการวิจัยประจำปี และข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานปีต่อไป

12) จัดทำรายงานการศึกษา ได้แก่ รายงานการศึกษาเบื้องต้น (Inception report) รายงานความก้าวหน้า (Progress report) ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ (Draft Final report) รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final report) ที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ศึกษาในปีงบประมาณ พ.ศ.2555

13) จัดทำฐานข้อมูลดินในพื้นที่วิจัยและพื้นที่ส่งเสริมพัฒนาของโครงการหลวงที่ศึกษาในปีงบประมาณ พ.ศ. 2555 ประกอบด้วย

- (1) พิกัดจุดเก็บตัวอย่างดิน
- (2) สมบัติดินและความอุดมสมบูรณ์ของดิน
- (3) สถานะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชที่สร้างรายได้หลัก
- (4) ความสัมพันธ์ของชนิดดิน / หน่วยดินกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- (5) การจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในทรัพยากรดินที่มีแร่ดินเหนียว
กิจกรรมค้ำเป็น องค์ประกอบหลัก
- (6) แนวทางฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ทางโครงการวิจัยฯ ได้จัดประชุมหัวหน้าสถานี/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษาในปีงบประมาณพ.ศ.2555 ก่อนการปฏิบัติงานภาคสนามและการเก็บตัวอย่างดิน เพื่อการประสานงานและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยของโครงการสภาวะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกษตรกรรมโครงการหลวง รวมทั้งขอทราบข้อมูลเกี่ยวกับชนิดพืชที่ปลูกและพืชส่งเสริมและพัฒนาในแต่ละสถานี/ศูนย์ และปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพผลผลิตของพืชที่ปลูกในแต่ละพื้นที่

ระยะเวลาและสถานที่ดำเนินการวิจัย / เก็บข้อมูล:

1. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย: ตั้งแต่วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555 ถึง วันที่ 30 กันยายน 2555
2. สถานที่ดำเนินการวิจัย: ภาควิชาปฐพีวิทยา คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม และสำนักวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
3. สถานที่เก็บข้อมูล:

3.1 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโงะ	อ.เชียงแสน จ.เชียงราย
3.2 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยแล้ง	อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย
3.3 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงผาตั้ง	อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย

3.4 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น	อ.แม่สรวย จ.เชียงราย
3.5 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปิงค่า	อ.ปง จ.พะเยา
3.6 ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ปุ่นหลวง	อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

ผลงานที่คาดว่าจะสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) และมูลนิธิโครงการหลวง จะได้รับเมื่อการดำเนินงานโครงการวิจัยฯ ปีพ.ศ.2555 เสร็จสิ้น

เป้าหมาย: ได้แนวทางฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนในพื้นที่โครงการหลวง

1. ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) สมบัติดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
- 2) สถานะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชที่สร้างรายได้หลักของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
- 3) ความสัมพันธ์ของชนิดดิน / หน่วยดินกับการใช้ประโยชน์ที่ดินของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
- 4) การจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในทรัพยากรดินที่มีแร่ดินเหนียวกิจกรรมต่ำเป็นองค์ประกอบหลัก
- 5) แนวทางฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืนในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
- 6) ฐานข้อมูลดินในพื้นที่โครงการหลวงที่ศึกษาในปีงบประมาณ พ.ศ.2555 ประกอบด้วย พิกัดจุดเก็บตัวอย่างดิน สมบัติดินและความอุดมสมบูรณ์ของดิน สถานะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชที่สร้างรายได้หลัก ความสัมพันธ์ของชนิดดิน / หน่วยดินกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในทรัพยากรดินที่มีแร่ดินเหนียวกิจกรรมต่ำเป็นองค์ประกอบหลัก แนวทางฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน

2. ผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

2.1 ผลผลิต (Output)

- (1) รายงานการศึกษาที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ศึกษาของโครงการหลวง มีสาระสำคัญประกอบด้วย
 - พิกัดจุดเก็บตัวอย่างดิน
 - สมบัติดินและความอุดมสมบูรณ์ของดิน
 - สถานะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชที่สร้างรายได้หลัก
 - ความสัมพันธ์ของชนิดดิน / หน่วยดินกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- การจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในทรัพยากรดินที่มีแร่ดินเหนียว กิจกรรมค้ำเป็นองค์ประกอบหลัก
- แนวทางฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน
- ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปผลการดำเนินงานโครงการวิจัยประจำปี ที่รวมข้อเสนอแนะแนวทางการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย และประเด็นวิจัยต่อไป

(2) ฐานข้อมูลดินในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษา ประกอบด้วย

- พิกัดจุดเก็บตัวอย่างดิน
- สมบัติดินและความอุดมสมบูรณ์ของดิน
- สถานะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินที่มีผลกระทบต่อการปลูกพืชที่สร้างรายได้หลัก
- ความสัมพันธ์ของชนิดดิน / หน่วยดินกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- การจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในทรัพยากรดินที่มีแร่ดินเหนียว กิจกรรมค้ำเป็น องค์ประกอบหลัก
- แนวทางฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างยั่งยืน

2.2 ผลลัพธ์ (Outcome)

โครงการหลวงสามารถนำผลงานวิจัยต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในแต่ละสถานีวิจัย/และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่โครงการหลวงอื่นได้ เช่น เทคโนโลยีด้านการจัดการดินและธาตุอาหารพืช

3. ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ

3.1 ตัวชี้วัดผลผลิต

- (1) รายงานการศึกษาที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ศึกษา 1 รายงาน
- (2) ฐานข้อมูลดินในพื้นที่ของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษา 1 ฐานข้อมูล

3.2 ตัวชี้วัดผลลัพธ์

โครงการหลวงประยุกต์ใช้ผลงานวิจัยต่างๆ ที่ดำเนินการในพื้นที่โครงการหลวงและได้ผลเป็นรูปธรรม ดังนี้

- (1) ความอุดมสมบูรณ์ของดินในพื้นที่วิจัยและพัฒนาของโครงการหลวงเพิ่มขึ้น
- (2) ผลผลิตและคุณภาพผลผลิตในพื้นที่โครงการหลวงสูงอย่างต่อเนื่อง

4. ประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนพื้นที่สูง และผลดีต่อชุมชนบนพื้นที่ราบ

4.1 มูลนิธิโครงการหลวงและสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานบนพื้นที่สูง สามารถนำผลงานวิจัยต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในแต่ละสถานี

วิจัย/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมาประยุกต์ใช้และขยายผลในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงอื่นๆได้ อาทิเช่น ความเหมาะสมของดินในการปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก เทคโนโลยีด้านดินและปุ๋ยที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชเศรษฐกิจหลักเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงและคุณภาพดี วิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน ระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมในแต่ละหน่วยดินของพื้นที่โครงการหลวง วิธีการจัดการดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมในพื้นที่วิจัยและพื้นที่ส่งเสริมพัฒนาของโครงการหลวง

4.2 มุลนิธิโครงการหลวงและสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานบนพื้นที่สูง ทราบถึงสถานะธาตุอาหารพืชและสภาวะความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ใช้ปลูกพืชผัก พืชไร่ และไม้ผล ในพื้นที่วิจัยและพื้นที่ส่งเสริมของโครงการหลวง รวมทั้งแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน อาทิเช่น สภาวะความไม่สมดุลของธาตุอาหารพืชมีผลกระทบให้ผลผลิตพืชมีคุณภาพด้อยลง ความไม่สมดุลของปริมาณธาตุอาหารพืชในดินก่อให้เกิดสภาวะอันตรกิริยาปฏิปักษ์ (antagonism interaction) ของธาตุอาหารพืชในดินทำให้พืชที่ปลูกอยู่นั้นเกิดสภาพการขาดธาตุอาหารพืชบางชนิด

4.3 มุลนิธิโครงการหลวงและสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานบนพื้นที่สูง ทราบถึงปัจจัยทางดินซึ่งมีผลกระทบต่อการปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก หรือมีผลกระทบต่อการเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินในแต่ละพื้นที่สถานีวิจัยและพื้นที่ส่งเสริมของโครงการหลวง อาทิเช่น สภาพดินที่มีปฏิกิริยากรดรุนแรง (extremely acidity) การเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินอย่างรวดเร็วในเขตพื้นที่สูงอันเป็นผลเนื่องมาจากทรัพยากรดินมีองค์ประกอบของแร่ดินเหนียวกิจกรรมต่ำ (low activity clays) และการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสม สภาพดินเนื้อปูน (calcareous soils) ก่อให้เกิดสภาวะการขาดธาตุอาหารพืชบางชนิดได้ง่ายซึ่งมีผลกระทบให้ผลผลิตพืชมีปริมาณและคุณภาพด้อยลง

4.4 ช่วยลดปัญหาผลกระทบการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวไทยภูเขาในเขตพื้นที่สูงของโครงการหลวงต่อชุมชนในเขตที่ราบลุ่มของภาคเหนือประเทศไทย

การเก็บตัวอย่างดินจากแปลงวิจัยและแปลงเกษตรกรรมส่งเสริม และการปฏิบัติงานภาคสนาม ในเขตพื้นที่เกษตรกรรมของสถานีวิจัยและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษา:

1. จัดประชุมหัวหน้า ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษาในปีงบประมาณพ.ศ.2555 จำนวน 6 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง สะเมาะ ห้วยแล้ง ผาตั้ง ห้วยน้ำขุ่น ปังค่า และแม่ปุนหลวง เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2554 ณ ห้องประชุมชั้น 1 อาคารศูนย์ประชุมนานาชาติเอ็มเพรส โรงแรมดิเอ็มเพรส อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เพื่อทำความเข้าใจและการประสานงานเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยของโครงการ สภาวะธาตุอาหารพืชและปัจจัยทางดินเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน

ในพื้นที่เกษตรกรรมโครงการหลวง รวมทั้งขอทราบข้อมูลเกี่ยวกับชนิดพืชส่งเสริมและพัฒนาในแต่ละศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพผลผลิตของพืชที่ปลูกในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนข้อคิดเห็นในการคัดเลือกจุดเก็บดินหรือพื้นที่แปลงศึกษาที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแต่ละแห่ง

2. การปฏิบัติงานภาคสนามเพื่อการเก็บตัวอย่างดิน การสำรวจข้อมูลประวัติการใช้ที่ดิน ระบบการปลูกพืช และการจัดการดินในแปลงปลูกพืช จากแปลงเกษตรกรรมส่งเสริมและแปลงปลูกพืชวิจัย สาธิต/ทดสอบ ในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่ศึกษา ได้แก่

2.1 ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 13-19 กุมภาพันธ์ 2555 เก็บตัวอย่างดินและปฏิบัติงานภาคสนามในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงสะโง๊ะ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย โครงการหลวงห้วยแล้ง อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงผาตั้ง อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปงคำ อ.ปง จ.พะเยา

2.2 ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์-3 มีนาคม 2555 เก็บตัวอย่างดินและปฏิบัติงานภาคสนามในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยน้ำขุ่น อ.แม่สรวย จ.เชียงราย และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ป๋นหลวง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

2.3 ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 7-15 มีนาคม 2555 เก็บตัวอย่างดินและปฏิบัติงานภาคสนามในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่โต อ.ฮอด จ.เชียงใหม่, ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงปางอุ๋ง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่, ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะเรียง อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน และศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน

2.4 ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 25-26 เมษายน 2555 เก็บตัวอย่างดินและปฏิบัติงานภาคสนามในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ป๋นหลวง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่